

"חמוטל" ו"מכשיר" לא בידינו

פיענוח תצ"א ועריכת תרשימים - ניצן שפירא

פרק ט'

גזרת "חמוטל"-מכשיר' בין 11.10-14.10

הגזרה בין 11.10-13.10 - הפוגה בקרבות

גם לאחר ה-10.10 לא נפסקו היוזמות ההתקפיות בגזרת "חמוטל"-מכשיר". לא עבר יום מבלי שעלתה תכנית של גורם כלשהו - פיקודי, או אוגדתי, או חטיבתי, לתקוף שוב את "חמוטל", או את "מכשיר", או את שניהם. כבר בלילה שבין 10 ל-11 לחודש קיבלה חטיבה 421 פקודת אתראה לכיבוש "חמוטל". לדברי המח"ט, "היו פקודות לקראת 11.10 לכבוש את 'חמוטל' עוד הפעם... באתי למפקד האוגדה ואמרתי לו שאין אפשרות לכבוש את 'חמוטל' בלבד.... זה מערך שצריך לכבוש את כולו - את 'מכשיר', 'חמוטל', 'נוזל' ו'חלוץ'. בלי שכובשים את כל המערך הזה, כל פעם נעלה, נכבוש ונידפק מהצד. זה מה שקרה בכל פעם שעלינו. היעד בעצמו נכבש, והתחילו לחטוף את זה מכל מיני מקומות. התכנית החטיבתית אז (שלא באה לידי ביצוע) היתה שעיקר הכוח עולה מכיוון 'חלוץ' ויורדים על 'חמוטל' מצפון... התכנית הזאת הוצגה, אושרה, אך בסוף לא היה אישור מהפיקוד לבצע אותה". גם מס"ח 421 מתאר בדו"ח שלו תכנית להתקפה שתתגלגל מכיוון "חלוץ" לכיוון "חמוטל", ולדבריו הוקצו להתקפה זו 2 גדודי ארטילריה ובוצע טיווח של היעדים (1).

בין ה-11.10 ל-14.10 הוחזק הקו מול מערכי "חמוטל" ו"מכשיר" ע"י יחידות מתחלפות של חטיבה 421 בגזרת "ציונה" מול "חמוטל" וצפון "מכשיר", ויחידות מתחלפות של חטיבות 600 ו-14 בגזרת "אדום 6626" ו"סגול 202", מול צפון ודרום "מכשיר". הגזרה הצפונית, של חטיבה 421, היתה רגועה יותר, ועיקר ההתכתשות היתה מול התקדמות של דיביזיה 2 המצרית להשתלטות על "חלוץ". במסגרת התקדמות זו היה ב-11.10 ניסיון של החדרת טנקים מצריים בתפר שבין אוגדות 162 ו-143 מצפון ל"חלוץ", שהסתיים בהשמדת 5 טנקים מצריים ע"י גדוד 599 שהונחה במסוק מהאוויר ע"י סגן מפקד אוגדה 162. חטיבה 421 הפעילה במשך ימים אלה אש טנקים וארטילריה על הכוח המצרי שנאחז ב"חלוץ". בגזרה שמול "מכשיר" היו חילופי אש שבהם ירו המצרים טילי נ"ט לכיוון הכוחות שלמולם, ובאחת התקריות נפגע טנק של גדוד 184/14 שהיה בעמדות ב"אדום 6626" ונהרגו שני אנשי צוות, מפקד הטנק יוסף וועיש והתותחן מנשה ברוך (2). בעקבות תקריות אלה יזם מח"ט 14 פעמיים את תקיפת "מכשיר", ב-12.10 וב-13.10. באירוע של ה-13.10 כבר התחילה תנועת כוחות לתקיפה, אולם גם כאן לא היה אישור מהפיקוד לבצע את ההתקפה (3).

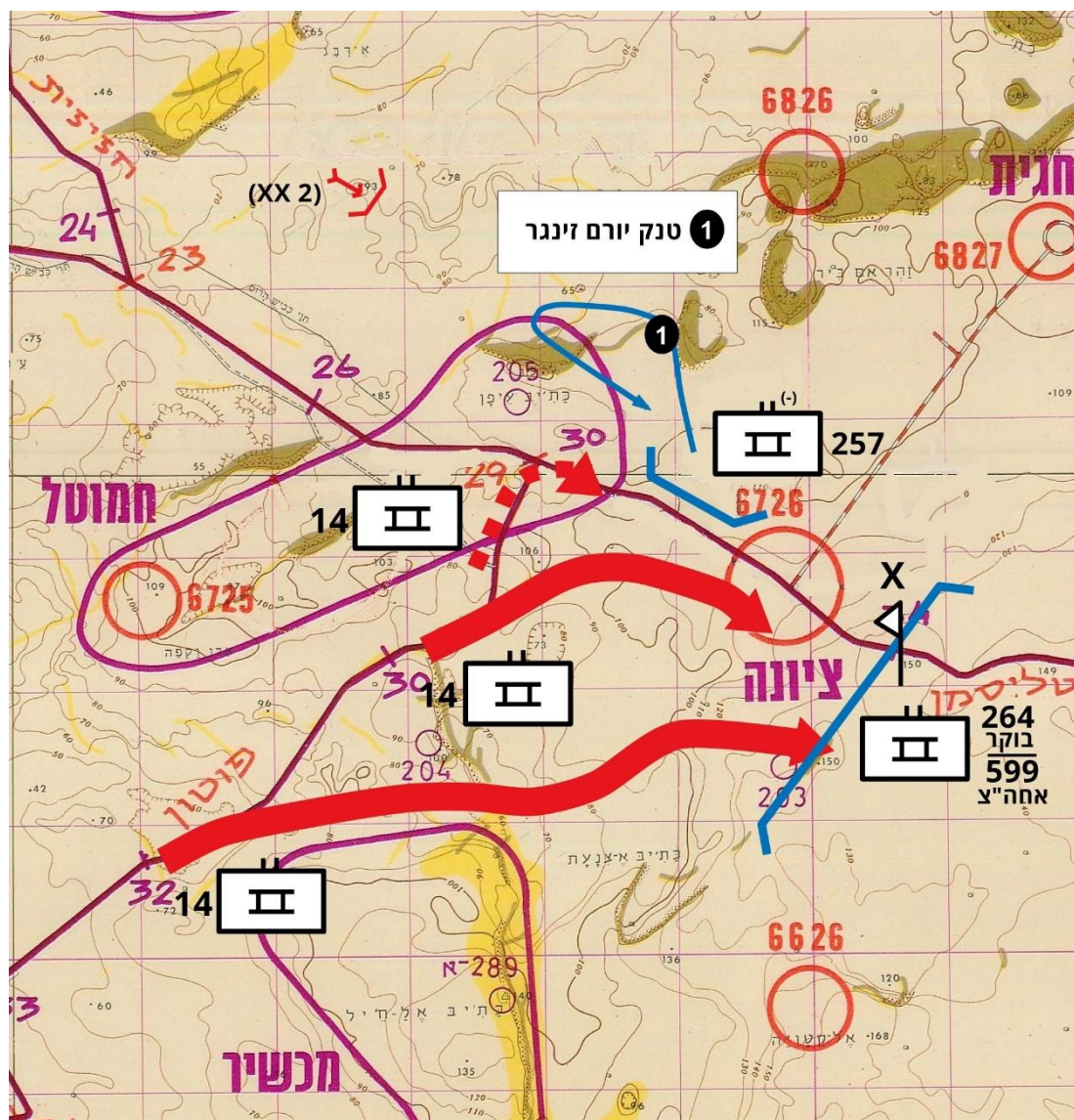
ב-13.10 ניסה גם האלוף שרון ליזום התקפה מחודשת על המערכים המצריים, ואף הציג לשר הביטחון ולמפקד החזית ברלב תכנית להתקפה כזו, שמטרתה "לנגוס חלקים במערך המצרי". סגנו של שרון והמח"טים באוגדה סברו כי מהלך כזה ישחק במידה רבה את כוחות האוגדה, ואין כל ביטחון ששיג את מטרותיו. שרון ומפקדי המשנה שלו זומנו לפגישה עם ברלב בחפ"ק פיקוד הדרום, ושם נאלץ שרון לוותר על תכניתו נוכח החזית האחידה של סגנו ומפקדי המשנה שלו נגד הצעתו (4). עם זאת, גם בבוקר ה-14.10, ממש במקביל להתפתחות ההתקפה של חטיבות השריון המצריות, שוב ניסה שרון לשכנע את הפיקוד לצאת להתקפה על "מכשיר" (5). גם יוזמה זו לא אושרה.

14.10 - קרב השב"ש בגזרת "חמוטל"-מכשיר"

ב-12.10 התחיל הצבא המצרי להעביר כוחות שריון אל ממזרח לתעלה, לקראת מהלך התקפי לכיבוש המוצא המערבי של מעברי המיתלה והג'ידי ומפקדות הגזרות הצה"ליות בטסה ובבלוזה (6). על הנסיבות שהובילו להחלטה המצרית לצאת להתקפה המשוריינת ועל יעדי ההתקפה המצרית קיים ויכוח הן בצד הישראלי והן בצד המצרי, והנושא מחוץ להיקפו של מחקר זה. המאמץ העיקרי של ההתקפה המצרית היה בגזרת ראש הגשר של דיביזיה 16, ע"י 2 חטיבות השריון של דיביזיה משוריינת 21 - חטיבות 14 ו-1. ההתקפה יצאה לדרך ב-0630 בבוקר ה-14.10, לאחר הרעשה ארטילרית מצרית כבדה על ריכוזי הכוחות של צה"ל בגזרות השונות. בגזרת דיביזיה 21 השתתפו בהפגזה הארטילרית 16 גדודי ארטילריה, שירו במשך 15 דקות כ-5,000 פגזים מסוגים שונים על העמדות המשוערות של שתי חטיבות השריון הצה"ליות בגזרה - 421 ו-14 (7). בהנחה שמנת סיוע זו חולקה בין שתי החטיבות התוקפות שווה בשווה, הונחתו על קו העמדות של חטיבה 421 כ-2500 פגזים במשך רבע שעה.

בחסות ההפגזה הארטילרית החלה חטיבה 14 המצרית, בפיקודו של עקיד (אל"מ) עותמן כאמל, להתקדם בגזרת "חמוטל" - צפון "מכשיר", בעוצמה של שני גדודי טנקים. את פני חטיבה 14 קידמה חטיבה 421, שנערכה בגבעות "ציונה". הכוח התוקף יצא מתוך המערך המצרי של פתחת "פוטון", ופנה מזרחה אל מול גדוד 264 שתפס עמדות בגבעות "ציונה" משני צידי ציר "טליסמן". הטנקים המצריים נעו בשתי שדרות גדודיות, וראש הטור הדרומי הגיע למרחק של מטרים ספורים מן הטנקים של גדוד 264 באיזור "סגול 203". תוך זמן קצר נדלקו כ-20 טנקים מצריים. אז הכניס מח"ט 421 את גדוד 257 לעמדות מצפון לציר "טליסמן", באגפו של הכוח המצרי. באופן כזה כיסה כל אחד משני הגדודים של חטיבה 421 את השטחים המתים מבחינת תצפית של הגדוד השכן. לאחר כשעה וחצי עד שעתיים של התכתשות, נסוג הכוח המצרי כשהוא מותיר בשטח כ-30 טנקים (8) (ראה איור מס' 33). לחטיבה 421 נפגע טנק אחד מפלוגה מ'257, באיזור "סגול 205", שמפקדו יורם זינגר נהרג ונותר כנעדר בשטח. ככל

הנראה נפגע הטנק מחוליות נ"ט שקידמה דיביזיה 2 ממזרח לציר "חזית", או מטנק מצרי שהתקדם בגזרה זו, אך אין לשלול את האפשרות שנפגע מאש כוחותינו.

איור מס' 32 - קרב השב"ש ב-14.10 בגזרת "חמוטל"-מכשיר"

בשעות אחר הצהריים המאוחרות עשתה חטיבה 14 המצרית ניסיון נוסף לפרוץ באותה גזרה. כוח של כגדוד טנקים מצרי נע צפונה על ציר "פוטון" במגמה לפנות מזרחה. עתה ניצב בעמדות ב"ציונה", גדוד 599, שהתחיל לפגוע בטנקים המצריים על ציר "פוטון", בקטע שבין "פוטון 29" ל"פוטון 30". לאחר שהושמדו כ-10 טנקים מצריים נסוג הכוח המצרי.

קרב השב"ש של חטיבה 14

במקביל לקרב שהתנהל בשעות הבוקר המוקדמות בין חטיבה 421 לחטיבה 14 המצרית, ניהלה חטיבה 14 הישראלית, מעמדות ב"חמדיה" ו"סגול 202" מדרום לדרום "מכשיר", קרב שב"ש עם חטיבה 1 המצרית, החטיבה המשוריינת השנייה של דיביזיה 21, שיצאה ממרכז

"מיסורי" אל עבר "חמדיה" ו"סגול 202". בקרב זה השמידה חטיבה 14 הישראלית כ-40 טנקים. מח"ט 1 המצרי נהרג (9). שישה טנקים של חטיבה 14 נפגעו במהלך הקרב בגזרת "טלוויזיה" ו"חמדיה", ולחטיבה היו 14 חללים. במהלך קרבות הבוקר התפתחו חילופי אש עם הכוח המצרי בדרום "מכשיר", ובעקבות זאת שוב יזם מח"ט 14 התקפה על "מכשיר", ואף הציע שחטיבה 421 תתקוף במקביל את "חמוטל". מפקד אוגדה 143 תמך ברעיון של כיבוש "מכשיר". שוב הוטל וטו של הפיקוד (10).

עם תום קרבות ה-14.10, פינתה חטיבה 14 את הגזרה שמול "מכשיר" ולגזרה חזרה חטיבה 600, אולם העמדות שפינתה חטיבה 14 מול מרכז ודרום "מכשיר" - "אדום 6626" ו"סגול 202" - לא נתפסו ע"י חטיבה 600 (11), וכך נשאר מתחם "מכשיר" כעצם בגרונה של ההערכות של צה"ל למבצע צליחת התעלה - מבצע "אבירי לב", וכאיום פוטנציאלי על ציר "עכביש" שהיה עורק החיים של המבצע, דבר שחייב להחזיק באופן קבוע כוח ב"חמדיה" כלפי "מכשיר".

בגזרת ציר "טליסמן" החלה חטיבה 421 לפנות את הזירה כדי להתרכז באיזור "יוקון" על ציר "עכביש", במסגרת ההתארגנות למבצע "אבירי לב". כבר במוצאי ה-14.10 יצאו מהגזרה גדודים 264 ו-257, וגדוד 599 נשאר להחזיק לבדו את הגזרה.

תיאור קרבות ה-14.10 בגזרה מנקודת הראות המצרית

במקורות המצריים הזמינים אין התייחסות ספציפית ומפורטת לקרבות ה-14.10 בגזרת "חמוטל"- "מכשיר", (או בגזרת "חמדיה"). היוצא מן הכלל הוא הגנרל חמאד. בכל המקורות מודגש כי ההתקפה של דיביזיה 21 לעבר טסה, בשתי זרועותיה, היתה המאמץ העיקרי של המהלך המצרי ב-14.10. המתקפה המצרית מוצגת במקורות המצריים כהתקפה הרואית שנכשלה עקב עדיפות ביחסי כוחות לטובת הישראלים, ושורה של גורמים שפעלו כנגד סיכוייה של ההתקפה להצליח. עם זאת, קיימת אצל חלק מהכותבים גם ביקורת נוקבת על המהלך.

הרמטכ"ל שאזלי, בספרו על המלחמה, מציג עצמו כמי שהתנגד מלכתחילה להתקפת ה-14.10, שנכפתה עליו ע"י הנשיא סאדאת ושר המלחמה איסמעיל. לטענתו תכנית ההתקפה, כולל קביעת יעדי ההתקפה והקצאת הכוחות למשימות, גובשה ע"י שר המלחמה, ולא ע"י הרמטכ"ל בראשותו (טענה שנשמעת תמוהה - ע.מ.). לשיטתו של שאזלי, ההתקפה היתה מועדת מראש להיכשל, בעיקר משום שהיא נועדה להוציא את הכוחות התוקפים מתחום הגנת טילי הנ"מ ולחשוף אותם לחיל האוויר הישראלי, אך גם משום שהיא תוכננה ובוצעה באותה מתכונת של פיצול מאמץ (התקפות penny packet, כלשונו) "שעלתה לאויב במחיר כבד כל כך ב-8 וב-9 לאוקטובר". לטענת שאזלי ההתקפה יצאה לדרך כשיחס הטנקים בין הכוח התוקף

לכוח המגן היה 9:4. ההתקפה נבלמה ע"י "אש מרוכזת מעמדות טנקים מוסוות היטב, שנתמכו במערך צפוף של טילי נ"ט מונחים וסיוע אוירי צמוד" (12).

הגנרל גמאסי, ראש מחלקת המבצעים במטכ"ל המצרי, היה מהתומכים בהתקפת ה-14.10, ואף סבר שיצאה לדרך מאוחר מדי, וכי היתה צריכה לצאת לדרך כבר לאחר השלמת שלב בלימת התקפות הנגד הישראליות ב-9.10, או מיד לאחר מכן. גמאסי מדגיש את מרכזיותה של התקפת דיביזיה 21 במסגרת המתקפה המצרית הכוללת, ומתאר התקדמות של הכוח המצרי נוכח "התנגדות כבדה ומסך עבה של אש ועשן ממערך של טנקים וטילי נ"ט [ו] התקפות אוויר אינטנסיביות". לדעת גמאסי עצמת ההגנה הישראלית העידה כי הישראלים היו מוכנים להתקפה, והוא מייחס זאת לטיסה של מטוס ביון אמריקני מדגם SR71 בצהרי ה-13.10, ולסיוע הצבאי שקיבלה ישראל ברכבת הצבאית האמריקנית, לדבריו החל מה-13.10, שכלל טילי נ"ט מדגם Tow, כמו גם כלי ארטילריה ותחמושת טנקים וארטילריה, שהודות להם היתה ישראל מסוגלת להדוף את התקפת ה-14.10 (13).

מקור מצרי אחר, ספרם של הגנרלים באדרי, מגדוב וזוהדי מדגיש את השימוש הישראלי המאסיבי באמצעי נ"ט, כולל טילי Tow שהגיעו לזירה, וכן מתאר כי "האויב שלח את חלק הארי של חיל האוויר שלו כדי לסכל את התקדמות כוחותינו ולעצור את ההתקפה". לטענת המחברים, למרות ההתנגדות הישראלית הקשה, הצליחו הכוחות התוקפים לחדור לעומק של 12-15 ק"מ מזרחה לקו המגע של הימים הקודמים. הישראלים "הסיטו את מרכז הכובד של פעילות חיל האוויר מרמת הגולן לסיני, בניסיון להציל את המצב...האויב הניע את עיקר העתודה האסטרטגית שלו...בעיקר עוצבות משוריינות, לעבר סיני". לטענת 3 הגנרלים, רק "בסוף יום הלחימה הקשה, כאשר התברר כי תשומת הלב והמאמץ העיקרי של האויב הוסטו לחזית המצרית, ובכך ירד הלחץ מעל החזית הסורית... הגיע הפיקוד העליון המצרי להערכה שהמתקפה מזרחה השיגה את מטרותיה ופקד על היחידות התוקפות לשוב לראש הגשר לצורך התארגנות" (14).

הגנרל גמאל חמאד הקדיש בספרו פרק לקרב של דיביזיה 21. לפי חמאד, התקפת חטיבות דיביזיה 21 החלה בשעה 0615 בהרעשה ארטילרית שנמשכה 15 דקות והשתתפו בה 16 גדודי ארטילריה. חטיבה 14 השמידה מוצב אויב שניצב בנתיב התקדמותה, הצליחה להתקדם כ-5 ק"מ, ולהשתלט על קו כת'יב-א-צנעת - כת'יב עיפן. בקו זה נאלצה לעצור מול "ירי טנקים ומערך נ"ט שהתמקד על יחידותיה ממוצב האויב המבוצר שהוכן מראש בנקודה 146 ["סגול 203" מדרום ל"ציונה"]". החטיבה ספגה "התקפה אווירית מרוכזת ואש צפופה וישירה של טנקים וטילי נ"ט SS11".

לאחר השעה 1000 הורה מפקד דיביזיה 21 למפקד חטיבה 18 ממוכנת שבדרג השני של הדיביזיה לנוע לאיזור א-טאליה [צפון "מיסור"] , ולהיות מוכן להיכנס לקרב בכיוון כת'יב אל חיל [צפון "מכשיר"] מדרום לחטיבה 14. כוונת מפקד הדיביזיה, לפי חמאד, היתה להשתמש בחי"ר

שיפעל רגלית כדי לסייע לטנקים להשמיד את כוחות האויב שמנעו מחטיבה 14 להתקדם. חטיבה 18 הגיעה לאיזור א-טאליה והחלה להעריך שם להתקפה, אך ספגה בשטח ההערכות שלה הפצצות אוויריות והפגזות ארטילריות, וההתקפה לא יצאה לפועל. במקביל, החלה דיביזיה 2 ח"ר [שגזרתה היתה היה מציר "טליסמן" וצפונה] לסייע לחטיבה 14 באגפה השמאלי באש תותחים ובירי נ"ט. לדברי חמאד, "כאשר האויב ביצע את התקפת הנגד שלו באגף הימני של החטיבה [14] בשתי פלוגות טנקים מתוגברות בח"ר ממוכן, הסתייעה החטיבה בעתודת הנ"ט של דיביזיה 2 שנפרסה באגף הימני שלה כדי לבלום את התקפת הנגד והשמדה 5 טנקי אויב" [כאן מתואר המהלך של החדרת גדוד 257 לאגפה של חטיבה 14. יתכן שמאש יחידת נ"ט של דיביזיה 2 נפגע הטנק מגדוד 257 על כתיב עיפן].

לפי חמאד, בסיום יום הלחימה נשארו לחטיבה 14 44 טנקים (15). אשר להתקפת חטיבה 1, חמאד מתאר כי החטיבה "נחשפה להפגזה מרוכזת מן הארטילריה ארוכת הטווח של האויב מקליבר 175 מ"מ, בנוסף לאש כבדה מן הטנקים ומסכי טילי הנ"ט SS11 מנקודה 118 ["חמדיה"]". בתוך רבע שעה מתחילת ההתקפה נהרגו מפקד החטיבה ומפקד הסיוע החטיבתי שלה, והושמד טנק המג"ד של אחד מגדודי החטיבה. כתוצאה מכך אבדה השליטה על החטיבה, הטנקים שלה איבדו את הכיוון וכמה מפלוגותיה נעו צפונה והסתפחו לחטיבה 14". לדברי חמאד, בסיום יום הלחימה נותרו לחטיבה 1 66 טנקים (16). חמאד מציין כי גם במהלך ההתקפה הסתייעו חטיבות דיביזיה 21 בסיוע ארטילרי מסיבי שרוכז מיחידות של האגד הארטילרי הארמיוני (של ארמיה 2), הדיביזיוני (של דיביזיה 21), וכן של האגדים הארטילריים של דיביזיות 2 ו-16. כמו כן קיבלה ההתקפה במהלך היום סיוע אווירי מוגבל (3 גיחות), שלא היה אפקטיבי (17).

בסיום הפרק העוסק בהתקפת דיביזיה 21, עורך גמאל חמאד חשבון נוקב על סיבות כישלונה של ההתקפה. כפי שנראה להלן, כמה ממסקנותיו הן תמונת ראי של המסקנות מכישלון ההתקפות הישראליות על מערך "חמוטל-מכשיר". להלן עיקרי ניתוח האירוע של חמאד (18):
1. העדר נוהל קרב והכנות מסודרות להתקפה. לוח הזמנים שהונחת על מפקדי דיביזיה 21 לא איפשר להם ביצוע ההכנות הנדרשות לקרב, "...ובכלל זה לערוך סיורים בשטח, לתכנן את המהלכים ולהטיל את המשימות על מפקדי המשנה. לא התאפשר למפקדי שתי חטיבות השריון בדיביזיה לבצע סיור בשטח אלא חצי שעה לפני אור אחרון, ומפקדי הגדודים והפלוגות לא ראו כלל את השטח בו עמדו לתקוף למחרת היום, ולכן לא היה להם כל מידע על היערכות האויב מולו עמדו לנוע ועל עמדותיו, וכן כיצד לבחור את נתיבי התקדמותם בשטח...[על חטיבה 18 הממוכנת] הוטלה המשימה בשעה 0400 בבוקר ה-14 לאוקטובר, כלומר שעתיים וחצי לפני תחילת ההתקפה".

(חמאד מציין תקלות נוספות שנגרמו מהעדר נוהל הקרב המסודר, ובהן אירוע של ירי של כמה מטנקי דיביזיה 21 על עמדות קדמיות של דיביזיה 16, שאותן חשבו לעמדות ישראליות).

2. העדר מודיעין על כוחות האויב שהחזיקו בעמדות מול חזית ההתקפה של הדיביזיה, ועל כוחות העתודה של האויב. המדובר הן בהעדר מודיעין "מלמעלה" - דהיינו מדרג הארמיה, והן בהעדר מודיעין מהשטח - מיחידות דיביזיה 16 שהחזיקו בקו מאז ה-8.10, ומאי ביצוע סיורים מוקדמים לאיסוף מודיעין ע"י יחידות המודיעין של דיביזיה 21.

3. דילול הדיביזיה מתחילת המלחמה ע"י העברת חלק גדול מכוחות הדיביזיה - חטיבה 14 בשלמותה, גדוד הטנקים של חטיבה 18, האגד הארטילרי הדיביזיוני וגדוד הארטילריה של חטיבה 18, וכן יחידות נ"ט ונ"מ של הדיביזיה - לתיגבור דיביזיה 16. הגם שרוב היחידות האלה הוחזרו לדיביזיה לקראת התקפת ה-14.10, הן נשחקו בקרבות, ו"אין ספק שהעברת יחידות אלה השפיעה על היכולת הקרבית של דיביזיה 21". לדעת חמאד, "אם היתה למפקדה הכללית כוונה אמיתית מאז תחילת המלחמה להקצות את משימת פיתוח ההתקפה מזרחה וההשתלטות על טסה לדיביזיה 21...[היה על המפקדה] לשמור את הדיביזיה בשלמותה, שכן היא היתה הכוח ההתקפי העיקרי של ארמיה 2".

4. אי הפעלת קומנדו וכוחות חי"ר מיוחדים לתפוס ולהשתלט על שרשרת הגבעות של עמדות חטיבות הטנקים הישראליות במבצע לילי לקראת תחילת התקפת הדיביזיה בבוקר ה-14.10.

5. הקירבה שבין קווי העמדות של שני הצדדים, שלא איפשרה ליחידות הדיביזיה תימרון וגרמה לכך שחטיבות השריון ספגו אש כמעט מתחילת תנועתן כאשר נכנסו לשטחי הריגה בשטחים נחותים למרגלות שרשרת הגבעות, שאותן ביצר האויב הנדסית והכין בהן עמדות לטנקים ולטילי נ"ט. "בכך איבדו את היתרון החשוב ביותר של כוחות השריון והוא קלות התנועה ויכולת התימרון, וביצוע איגופים וכיתורים".

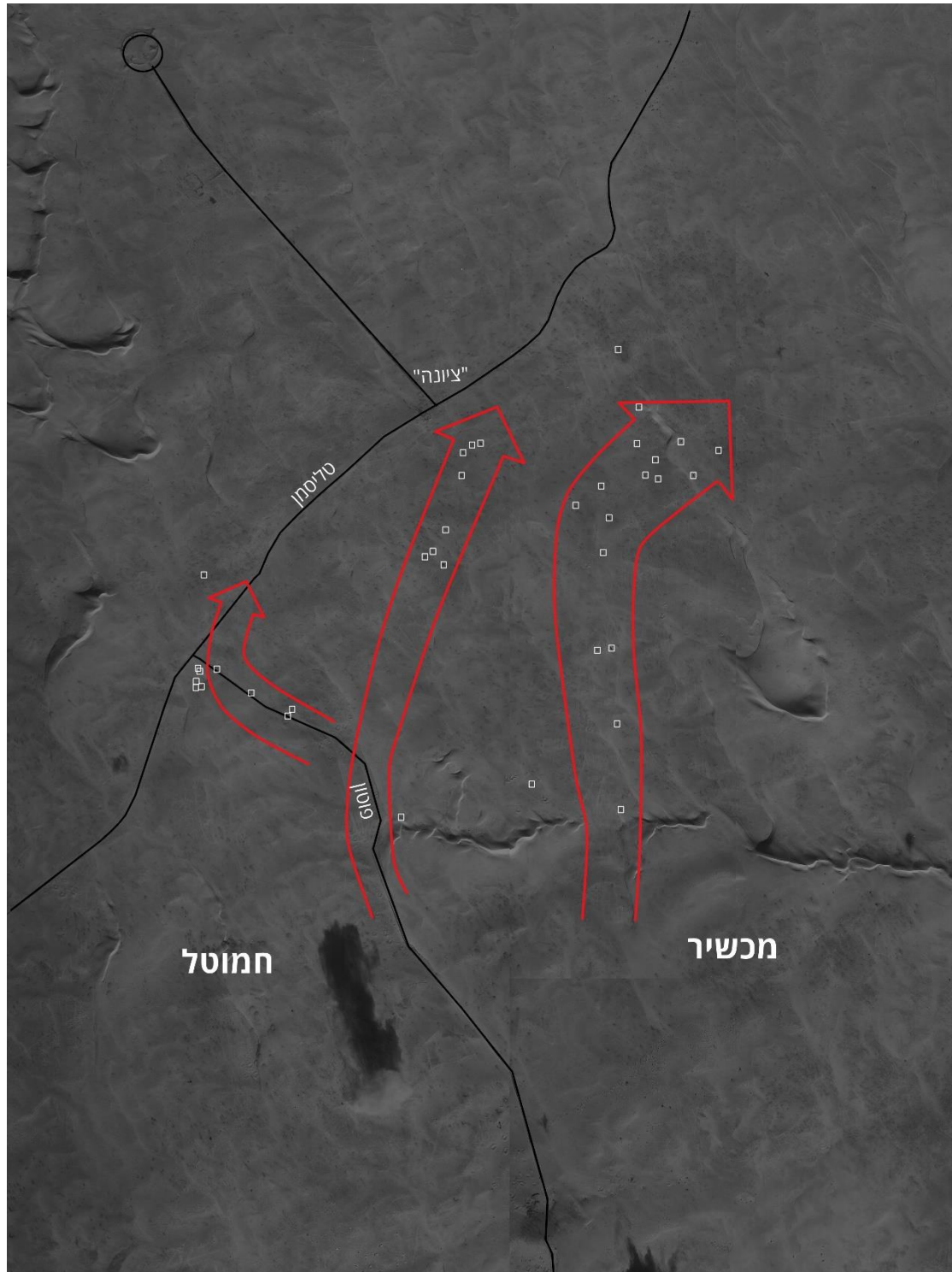
6. בחירה שגויה של שעת ה-ש להתקפה - 0630, תוך התעלמות משני גורמים קריטיים :
- התקפה מול השמש, שמנעה מהטנקים התוקפים כינון על המטרות שמולם.
- ערפילי הבוקר המתעבים באיזור זה של התעלה בעונה זו, שיצרו "קושי רב בשמירה על כיוון התנועה", כלומר בניווט הכוחות ליעדיהם.

[יש להעיר ששני האלמנטים סותרים זה את זה. כאשר יש ערפילים אין בעייה של "שמש בעיניים"].

חמאד מעלה טענה נוספת שמעניינת במיוחד כשהיא נשמעת מהצד המצרי. לדבריו, הפיקוד הישראלי היה מעוניין שהגדה המערבית של התעלה תתרוקן מכוחות שריון מצרים לקראת מבצע צליחת התעלה, ומשום כך נמנע חיל האוויר הישראלי מלתקוף את יחידות דיביזיה 21 שצלחו את התעלה, לרבות סוללות SA2 ו-SA3 שעברו אל מזרח התעלה, ולרבות הגשרים.

הערות לגבי ניהול קרב ה-14.10 בצד הישראלי

בניהול קרב השריון בשריון של ה-14.10 חזרו יחידות השריון של צה"ל להילחם ב"אלמנט שלהן". מפקדי שתי החטיבות בגזרת אוגדה 143 ניהלו את הקרב ע"פ עקרונות תורת הקרב של צה"ל בניהול קרב שריון נייד, תוך תימרון והפעלת כוחות באגפי האויב, שמירת עתודה, ותוך ניצול מושכל של עדיפות השריון הצה"לי בהפעלת יחידות טנקים ובתותחנות טנקים.

איור מס' 33 - טנקים מצריים שהושמדו ב-14.10 בגזרת ציר "טליסמן" (כפי שזוהו בתצ"א מה-19.10)

בגזרת "חמוטל-מכשיר" התימרון התבצע ע"י החדרת גדוד 257 באגף הכוח המצרי המתקדם. בהמשך יום הקרב נשלחו היחידות שהשתתפו בלחימה בשעות הבוקר למילוי מחדש, ולקו העמדות הוכנס כוח העתודה החטיבתי, גדוד 599, כך שהגל השני של ההתקפה המצרית, בשעות אחר הצהריים, פגש כוח רענן עם בטן תחמושת מלאה.

בגזרת "חמדיה" התימרון התבצע ע"י הפעלת גדס"ר 87 באגף הדרומי של ההתקפה המצרית, תימרון שהצליח פחות מזה שבגזרת "חמוטל-מכשיר", והסתיים בלא מעט אבידות לכוח המתמרן - כמעט כל האבידות של חטיבה 14 ביום זה היו בכוח זה.

על הצלחת פעולתה של חטיבה 421 מעיד יחס הטנקים הנפגעים בגזרת "חמוטל-מכשיר" שעמד על כ-40:1. על הישג זה מעיבה במידה מסויימת פרשת הפגיעה בטנק מגדוד 257. בין אם הפגיעה היתה מאש מצרית ובין אם מאש כוחותינו, הפרשה חשפה תקלה של תיאום ושליטה בחטיבה. פלוגות גדוד 264 לא עודכנו על כך שכוח של גדוד 257 הוכנס באגף הרחוק של זירת הלחימה של החטיבה, וכמה ממפקדי הכוחות העידו כי ירו לכיוון טנקים בגזרת "סגול 205", לשם נשלח גדוד 257, וקיים גם דיווח על פגיעה בטנק. זהו ליקוי תיאום בדרג החטיבה או בדרג הגדוד, או בשניהם. החטיבה היתה צריכה להקפיד על התיאום בין הגדודים, ומג"ד 264, ששמע את הפקודה החטיבתית לגדוד 257 והיה מודע לתמונת לקרב החטיבתית, היה צריך לדווח למ"פים שלו על משימת גדוד 257 ולוודא כי קלטו את המידע.

הערות לטענות המצריות על הסיבות לכישלון התקפת ה-14.10 :

1. יחסי כוחות. לטענת שאזלי יחס הטנקים הכללי (בכל זירת התעלה) בין כוחותינו התוקפים לכוחות צה"ל המגנים היה 9:4. ביחס טנקים כזה, אם אכן התקיים, קשה להבין כיצד חשבו מתכנני ההתקפה המצרים כי המתקפה יכולה להצליח. נבחן טענה זו בשתי גזרות ההתקפה שתוארו לעיל.

בגזרת "חמוטל-מכשיר", חטיבה 421 מנתה בבוקר ה-14.10 כ-65 טנקים. הכוח התוקף של חטיבה 14 המצרית (שני גדודים) מנה כ-60-65 טנקים. יחס תוקף-מגן של כ-1:1. יש לציין שבקרב הבוקר השתתפו רק 2 גדודים של חטיבה 421, 264 ו-257, כך שהיחס בפועל בקרב הבוקר היה כ-1:1.4 - אמנם זהו יחס כוחות טוב משמעותית מיחס הכוחות על פי גרסתו של שאזלי, אך עדיין זהו יחס כוחות לא מקובל להתקפה.

בגזרת "חמדיה", חטיבה 14 מנתה בבוקר ה-14.10 72 טנקים. חטיבה 1 היתה חטיבה "טריה" שטרם נלחמה, וההערכה היא שהיתה קרובה לתקן מלא - כ-90 טנקים (19). מכאן שבגזרת "חמדיה" יחס הטנקים היה לטובת הכוח התוקף בשיעור של 7:9 - גם זה יחס לא מקובל להתקפה.

במונחים של חטיבות, בשתי הגזרות חטיבת טנקים מצרית תקפה חטיבת טנקים ישראלית. על פי תורת הקרב הקלאסית יחס התוקף למגן אמור להיות לפחות 3:1 (20). אם כך,

טענתו של שאזלי על פיזור המאמץ המצרי נראית מוצדקת באור זה, וההתקפה ביחסי כוחות אלה היתה צפויה מראש לכישלון.

2. פיצול הכוח. טענתו של שאזלי בדבר פיצול הכוח נכונה הן בהיבט כלל הזירה, והן בהיבט של גזרת דיביזיה 21. במקום התקפה דיביזיונית מרוכזת פוצלה התקפת דיביזיה 21 לשתי התקפות חטיבתיות. עם זאת, גם אילו רוכזה ההתקפה של דיביזיה 21 למאמץ אחד, בגזרת ציר "טליסמן" "חמוטל-מכשיר" או בגזרת ציר "עכביש", אין וודאות שהיתה מצליחה יותר. לרשות פיקוד הדרום היו עתודות קרובות על כביש הרחוב (ציר "כרטיסן-מבדיל") שיכלו להגיע תוך 30-60 דקות לתגבר את הגזרה המותקפת. אוגדה 162 היתה ערוכה עם שתי חטיבות מצפון לטסה, וחטיבה 600 היתה ערוכה על כביש הרחוב מדרום מזרח לטסה. 3. לטענת כמה מהכותבים המצרים, מערך ההגנה הצה"לי היה מבוצר, וכלל כמויות של טילי נ"ט.

לענין טענת הביצורים, לא היו כלל ביצורים בקו העמדות של שתי חטיבות השריון הישראליות ב"ציונה" וב"חמדיה". טנקי חטיבות 421 ו-14 ניצלו עמדות טבעיות בשני הרכסים ומהן ניהלו את קרב השריון.

לענין טילי הנ"ט קיימות שתי גרסאות: לפי חמאד - המדובר בטילי SS11. לפי גמאסי, וכן לפי באדרי ושותפיו, מדובר בטילי Tow אמריקניים שהגיעו ברכבת האווירית האמריקנית. הטענה המצרית בדבר הפעלת מסך צפוף של טילי נ"ט במשולב עם ירי הטנקים הינה חסרת בסיס. טילי SS11 ("תגר"), נכנסו לשימוש בצה"ל בתחילת שנות ה-60. הם הופעלו במסגרת גדוד 755 של חת"ם, שהשתתף בקרבות מלחמת ששת הימים, בפעולת כראמה, ובתחילת מלחמת ההתשה בתעלה. היחידה פורקה בשנת 1968. צה"ל לא הפעיל במלחמת יום הכיפורים טילי "תגר" (21).

טילי ה-Tow הראשונים שהגיעו לצה"ל, הגיעו ברכבת האווירית האמריקנית רק במוצאי ה-14.10, וממילא גם אז הוקצו ליחידות צנחנים וחיר"מ, ולא ליחידות השריון. ב-14.10 לא היו יחידות חי"ר ישראליות בגבעות "ציונה" ו"חמדיה".

יתכן שיוצרי הנרטיב המצרי בדו את הטענה כדי להמתיק את גלולת התבוסה של התקפת השריון המצרי. יתכן שהכותבים המצרים הניחו שהיערכות נגד טנקים בצה"ל כוללת בהכרח גם טילי נ"ט, מתוך הכרות עם המענה הנ"טי של צבאם לשריון הישראלי, כפי שהתבטא בתפרוסת יחידות טילי הנ"ט ביחידות הצבא המצרי. מכל מקום, כשם שלא היה שום מערך מבוצר על גבעות "ציונה" ו"חמדיה", כך גם לא היו שם טילי נ"ט מסוג כלשהו. כוח האש היחיד בכינון ישיר שנתקלו בו הטנקים של שתי החטיבות התוקפות, היה תותחי הטנקים של חטיבות 421 ו-14.

4. יציאה מטווח הגנת טילי הנ"ט. לטענת הכותבים המצרים, להשמדת הטנקים שלהם תרמו במידה רבה התקפות אויר מסיביות של חיל האוויר הישראלי, והגנרלים באדרי, מגדוב

זוהדי אף טענו שחלק הארי של חיל האוויר נשלח לסכל את ההתקדמות ולעצור את ההתקפה. "חרצנו את גורל צוותי הטנקים שלנו לתקוף בשטח פתוח הנשלט ע"י הכוח האווירי של האויב", כתב שאזלי. אולם לחטיבה 421 ולחטיבה 14 לא היה סיוע אווירי בשלבים הקריטיים של התקפות חטיבות 14 ו-1 המצריות (חטיבה 14 קיבלה סיוע אווירי בשלבים מאוחרים של יום הקרב, וגם סיוע זה הונחת רק על היחידות העורפיות של הכוח התוקף המצרי) (22). יתרה מכך, עוד לפני ההתקפה הועברו סוללות טילי נ"מ לגדה המזרחית של התעלה, ובעורפה של כל אחת משתי החטיבות התוקפות הוצבה סוללת טילי נ"מ. ועוד, מאחר וההתקפות של שתי החטיבות נכשלו, והן לא באמת הצליחו "לחדור לעומק של 12-15 ק"מ מזרחה לקו המגע של הימים הקודמים", כטענת באדרי ושותפיו, ואפילו לא לקו כת'ב-א-צנעת - כת'ב עיפן, כטענת חמאד, הרי שממילא לא היתה לענין זה כל השפעה על הגנת הנ"מ של החטיבות התוקפות, שההתקדמות שלהן מקו העמדות של הימים הקודמים היתה מינימלית, ולכן המשיכו לחסות תחת אותה מטריית הגנת נ"מ שהיתה לכלל המערך המצרי שממזרח לתעלה, מסוללות טילי נ"מ משני עברי תעלת סואץ.

5. מודיעין שהתקבל ממטוס הסיור האמריקני. טענה זו של הגנרל גמאסי, שנראה כי היא מבקשת לנפח את הטיעון שלמעשה סיוע אמריקני (במודיעין ובאמל"ח) הוא שאיפשר את הניצחון הישראלי בקרב ה-14.10, מופרכת אף היא. יתכן שישראל קיבלה מידע שמקורו בטיסת ה-SR71 האמריקני בצהרי ה-13.10, אולם המידע המודיעיני על מעבר דיביזיות השריון המצריות אל ראש הגשר המצרי שממזרח לתעלה, הגיע לצה"ל כבר ב-12.10, וכוחות השריון של צה"ל היו ערוכים לקראת ההתקפה המשוריינת המצרית כבר מתאריך זה. למעשה לא הצריכה היערכות הכוחות הכנה מיוחדת. כאמור לא הוכנו ביצורים בעמדות שבהן קלטו חטיבות 421 ו-14 את ההתקפה המצרית, והקרב התנהל כקרב שריון נייד מאותן העמדות שבהן החזיקו יחידות אוגדה 143 מאז חזרת האוגדה לגזרה במוצאי ה-8.10. מידע שהתקבל, אם התקבל, מטיסת מטוס הביון האמריקני, לא יכול היה להועיל להערכות הטקטיות של חטיבות אוגדה 143 לקראת ההתקפה המצרית, משום שצילום המצב של ה-13.10 שיקף את תנועת הכוחות המצריים לריכוז בגדה המזרחית של התעלה לקראת ההתקפה, אך לא את איגודי הכוחות וכיווני התקיפה שלהם בבוקר המחרת.

6. ככלל, בניגוד לימים קודמים, שבהם התיאורים במקורות המצריים תואמים פחות או יותר לתיאורי התפתחות הקרבות בצד הישראלי, בנרטיב תיאור מתקפת ה-14.10 התקשו הכותבים המצריים לקבל את התוצאות הקשות של המהלך, ונזקקו לשורה של תירוצים ונימוקים שלא היתה להם אחיזה במציאות, כנראה משום שתבוסת השריון המצרי בקרב ה-14.10 היתה גלולה מרה מדי, שהיה צורך להמתיקה בתירוצים שונים.

מראי מקום והערות לפרק ט'

- (1) עדות מח"ט 421 בתחקירי המלחמה של החטיבה. דו"ח מס"ח 421.
 - (2) לפי רשימות החללים וועיש נהרג ב-10.10 וברוך ב-11.10, אולם גדוד 184 תפס את "אדום 6626", שם מצויין מקום נפילת שניהם, בבוקר ה-12.10. גם המח"ט וגם המג"ד דיווחו לאחר המלחמה כי היו שני חללים בטנק אחד שנפגע ב"אדום 6626" ב-12.10, ולפיכך תאריכי הנפילה המופיעים ברשימות החללים כנראה שגויים.
 - (3) רשף, לא נחדל, עמ' 236. דו"ח חטיבה 14, עמ' 80.
 - (4) רשף, שם, עמ' 470-472. ראיון עם יעקב (ג'קי) אבן, 4.3.15. גולן, עמ' 828-829, 832.
 - (5) אבן ומעוז, עמ' 107. גולן, עמ' 858-860.
 - (6) מקובל לומר שדיביזיות השריון המצריות 4 ו-21 צלחו, אולם למעשה צלח רק חלקן. מדיביזיה 4 צלחה רק חטיבה משורינית 3, ואילו חטיבה 14 של דיביזיה 21 כבר נמצאה ממזרח לתעלה מאז ה-7.10, כתיגבור לדיביזיה 16, כך שלמעשה מדיביזיה 21 צלחה ב-12.10 רק חטיבה משורינית 1. החטיבה השלישית של דיביזיה 21 - חטיבה ממוכנת 18, צלחה את התעלה רק בבוקר ה-14.10.
 - (7) חמאד, עמ' 270. חישוב כמויות הפגזים שנורו - אתר חטיבה 14 www.hativa14.com/docs/h/pages-268-274.pdf.
 - (8) תחקיר המלחמה חטיבה 421. אורן, עמ' 313. יומן רדיו אוגדה 143. אבן ומעוז, עמ' 102. פיענוח תצ"א מתאריך 19.10.73 - ראה אירור מס' 33. לפי גמאל חמאד חטיבה 14 סיימה את ה-14.10 עם 44 טנקים כשירים, חמאד, עמ' 270-272.
 - (9) קיימים חילוקי דעות לגבי כמות הטנקים שהשמדה חטיבה 14. מח"ט 14 דיווח לאחר הקרב על השמדת 90 טנקים. בספרו מסכים רשף כי המספר הנכון הוא "היכן שהוא באמצע" - בין מספר הטנקים העולה מדיווחו של גמאל חמאד (ראה להלן), לבין הדיווח הראשוני שלו על 90 טנקים (רשף, שם, עמ' 248). לדעת תא"ל (מיל.) דני אשר, חטיבה 1 הגיעה לגזרה עם 90-95 טנקים (תכתובת דואל עם דני אשר מיום 12.5.17). לפי גמאל חמאד, חטיבה 1 נותרה לאחר הקרב עם 66 טנקים (חמאד, עמ' 270-272). אם נניח ששני המספרים קרובים למציאות, החטיבה הותירה בשדה הקרב בין 25-30 טנקים. לדעת סגן מפקד האוגדה, חטיבה 14 השמידה כ-40 טנקים (אבן ומעוז, עמ' 102).
 - (10) יומן רדיו אוגדה 143. רשף, שם, עמ' 243. דו"ח חטיבה 14, עמ' 83. לדעת אבן ומעוז, היוזמה היתה של שרון - אבן ומעוז, עמ' 107. אורן, עמ' 312.
 - (11) בירור עם היסטוריון חטיבה 600 מנחם בן שלום. "אדום 6626" נתפס החל מה-15.10. ע"י גדוד 429, ועל כך בהמשך בפרק י'.
 - (12) שאזלי, עמ' 248.
 - (13) M. El-Gamasy, *The October War*, The American University in Cairo, 1993, p. 275-278.
 - (14) H. El-Badri, T. El_Magdoub & M. Zohdy, *The Ramadan War, 1973*, T. N. Dupuy & Associates, Virginia 1978, P. 97-98.
 - (15) חמאד, עמ' 268-272.
 - (16) חמאד, שם.
 - (17) שם.
 - (18) שם, עמ' 280-282. **המחבר מודה לאל"מ (מיל.) פסח מלובני על תרגום פרק הסיכום והניתוח של חמאד על התקפת דיביזיה 21 במיוחד עבור פרק זה.**
 - (19) תכתובת דואל עם תא"ל (מיל.) דני אשר מיום 12.5.17.
 - (20) לדיון בנושא זה, ראה למשל:
- Jack S. Levy, *The Offensive/Defensive Balance of Military Technology*, in :
Richard K. Betts (ed.), *Conflicts after the Cold War, Arguments on Causes of War and Peace*, Routledge, New York 2016, p. 449.

(21) סימן טוב שמעון שגיא, "תגר" (טילי נ"ט SS11) במלחמת ששת הימים ובהתשה, תמיד תותחן, הוצאת עמותת יד התותחנים, גיליון מס' 35, אפריל 2007.
(22) רשף, עמ' 244.

נספח א' - הניסיונות לאיתור וחילוץ הנעדר מקרב השב"ש ב-14.10.73

יורם זינגר - גדוד 257

הטנק של יורם זינגר, מט"ק בפלוגה מ' בגדוד 257, נפגע במהלך קרב השב"ש של ה-14.10 על המורדות הדרומיים של "סגול 205" (כת'ב עיפן), החלק של "חמוטל" שמצפון לציר "טליסמן". המט"ק נשאר הרוג בטנק, והצוות נחלץ לטנק אחר. לאחר המלחמה חולץ הטנק לשטח שבשליטת צה"ל ע"י חטיבה 274 שהחזיקה בגזרה לאחר הפסקת האש, וזינגר הובא לקבר ישראל.

11.10.73 - 14.10.73 - סיכום אבידות בגזרת "חמוטל"-מכשיר"

מס'	תאריך	מקום	סוג הכלי	גדוד	מפקד הכלי	חללים/נעדרים	פצועים	טנק נשאר בשטח
1	12.10	"אדום "6626"	מגח 3	184/14	יוסף וועיש	2		
2	14.10	"סגול "205"	מגח 3	257/421	יורם זינגר	1		1
סה"כ							3	1
							-	